

Arnold Carmiggelt & Marieke Keur

Hoe een classicus nazispion werd

De omzwervingen van Elferink

Hoe een classicus nazispion werd

De omzwervingen van Elferink

Arnold Carmiggelt & Marieke Keur

WALBURGERS

Inkijkexemplaar

Deze uitgave kwam tot stand mede dankzij financiële steun van:

Boekenfonds Elisabeth Grent / F.J.A.M. van der Helm

Stichting dr. Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds

M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting

Stichting Fonds voor de Geld- en Effectenhandel

BOEKENFONDS

ELISABETH GRENT
F.J.A.M. VAN DER HEEM

Ontwerp omslag: Bij Barbara

Foto omslag: Theo van Houts

Ontwerp binnenwerk: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 94 6456 643 7

NUR 681 | 686

© 2026 A. Carmiggelt & M. Keur, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

© 2026 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

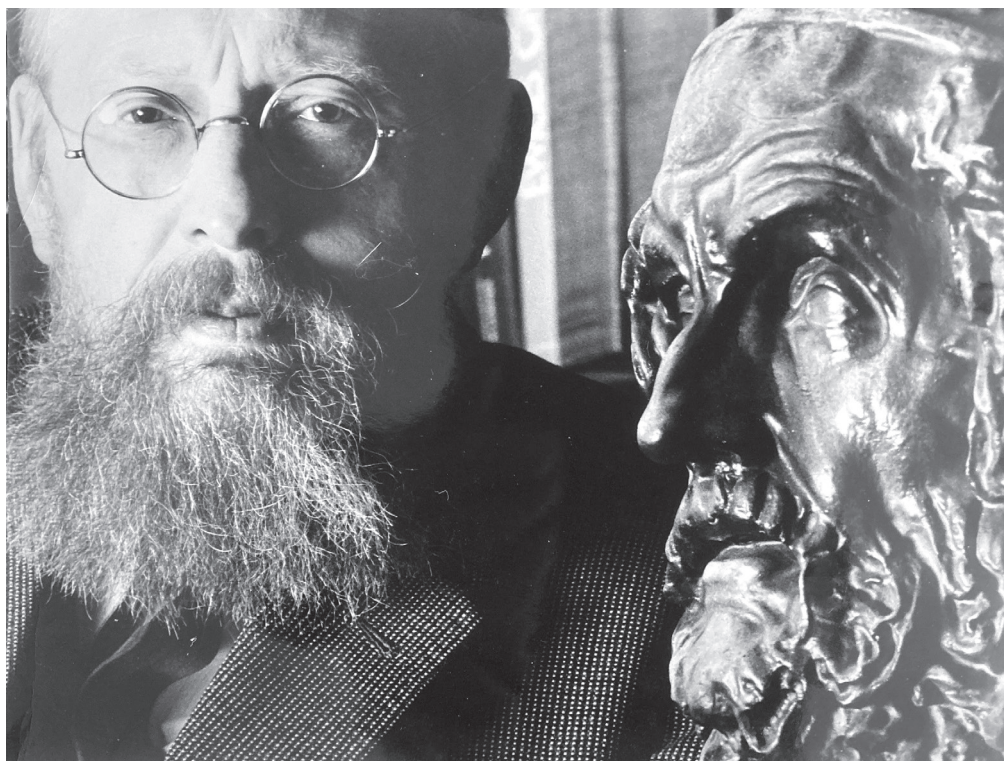
www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

Inkijkexemplaar

Diplomats and Intelligence agents, in my experience, are even bigger liars than journalists, and the historians who try to reconstruct the past out of their records are, for the most part, dealing in fantasy. – Malcolm Muggeridge

Elferink en Homerus
(Foto: Theo van Houts)

Inkijkexemplaar

Woord vooraf

Hoe klein is de mens: Homerus wist het al en het leven van Lambertus Elferink (1910-1992) illustreert het. Hoewel zijn ouders van eenvoudige komaf zijn, sturen zij hun slimme zoon naar een goede basisschool buiten de wijk, aan de chique Keizersgracht in Amsterdam. Wanneer hij in 1922 naar het Stedelijk Gymnasium kan (het huidige Barlaeus), steunen ze hem. Daarna volgt een studie klassieke talen aan de Universiteit van Amsterdam. Alleen de beste opleiding is goed genoeg. Niets staat een mooie carrière in de weg. Deze jongen heeft veel mee, krijgt veel kansen en toch kiest hij na verloop van tijd het verkeerde pad. Hoe komt dat?

De student Elferink heeft een uitgesproken talent voor klassieke talen dat hij slim inzet om vooruit te komen in de wereld. Hij houdt er nationalistische en antisemitische opvattingen op na in een Nederland dat het zwaar heeft tijdens de crisis in de jaren dertig. Zijn ambitie en verlangen naar geld brengen hem overal naartoe. Zo voert zijn pad naar het Berlijn van Hitler, het racistische Zuid-Afrika, de spionnenstad Lissabon en de gevangenis van de Britse geheime dienst.

Elferink is handig. Hij verkeert net zo makkelijk met wetenschappers en diplomaten als later met collaborateurs in de Scheveningse gevangenis en reactionaire heren. Na de oorlog komt hij zonder berechting vrij en wordt na verloop van tijd leraar klassieke talen aan een bekend Haags gymnasium. Sommige mensen vermoeden dat hij niet zuiver op de graat is, maar bewijs is er niet. Geruchten zijn er wel en die blijven aan hem kleven. Tot zijn dood draagt hij een geheim met zich mee. Zijn biografie toont hoe raar het kan lopen in een mensenleven.

Elferinks overtuigingen bepalen zijn keuzes in de crisisjaren en de Tweede Wereldoorlog. Ook al is hij eigenzinnig en volstrekt autonoom, hij ontsnapt niet aan de invloed van het politieke klimaat in die tijd en zijn directe omgeving – familie, docenten en studiegenoten. Zijn opvattingen zijn opnieuw actueel: populistische partijen zetten de democratie onder druk, compromitteren de waarheid en discrimineren minderheden, terwijl autoritaire leiders de veerkracht van de rechtstaat testen. De vergelijking tussen de jaren dertig en nu dringt zich op. Er hangt een waarschuwing in de lucht.

Eerder werkten we samen aan een biografie die eind 2019 uitkwam.* Die ging over de archeoloog Assien Bohmers (1912-1988), ook een man met een dubieus oorlogsverleden, wiens naam opduikt in een grote archeologische vervalsingszaak die in de jaren zeventig veel stof deed opwaaien. Bohmers en Elferink kenden elkaar uit hun netwerk van studievrienden en Elferink wordt dan ook in de Bohmers-biografie genoemd. In het voorjaar van 2020 kwam een lezer met aanvullende informatie over Elferink die ons nieuwsgierig maakte. Een oriënterend onderzoek wees uit dat er over deze onbekende man een intrigerend, spannend verhaal te vertellen valt met een onverwachte verbinding met de actualiteit. Opnieuw gingen we aan het werk, deze keer met extra aandacht voor de vraag hoe we Elferinks verhaal en tijd het beste tot leven konden wekken.

Voor zijn biografie hebben we dan ook een afwijkende vorm gekozen. Ze bestaat uit een feitenrelaas gebaseerd op uitvoerig archiefonderzoek in binnen- en buitenland. Hierdoor kan Elferinks leven van veel kanten worden belicht. Toch blijven er lege plekken, waarover weinig tot niets bekend is. Op dit soort momenten zijn fictieve scènes toegevoegd, waarin Elferink het verhaal binnenstapt en we door zijn ogen kijken. Deze scènes (met een eigen verantwoording) geven een idee over hoe iets geweest *zou kunnen zijn*.

Het feitenrelaas vormt de hoofdmoot van het boek, de scènes beslaan ongeveer een kwart. Ze openen met plaats en datum en zijn gedrukt in een andere letter. Wie geen zin heeft in fictie slaat die gewoon over. Maar wie geen zin heeft in feiten, moet dit boek terzijde leggen. De epiloog is een uitzondering op deze vorm. Wie daar aangekomen is, zal zien waarom.

Arnold Carmiggelt en Marieke Keur
Den Haag, najaar 2025

* A. Carmiggelt, *'Geheimzinnigheid is zijn fort'. Assien Bohmers (archeoloog), 1912-1988*. Utrecht 2019.

Inhoudsopgave

Woord vooraf	7
Proloog	11
1. In de ban van de klassieken Een groot talent met ambitie — 1910-1935	15
2. Politiek ontwaken Groot-Nederland en het Duitse succes — 1929-1935	47
3. Een journalist komt overal Op onderzoek in een onrustige wereld — 1936-1940	65
4. Onder de Koue Bokkeveld Mountains Kennismaking met een vreemd vertrouwd land — Juni-sept. 1940	89
5. Duistere zaken in een lichtstad Een keurig echtpaar in Lissabon — 1940-1941	111
6. Spion in Zuid-Afrika Operatie Weissdorn en meer — 1941-1943	129
7. Camp 020 In handen van de Britten — 1943-1945	155
8. Terug in het vaderland Schuldig of niet? — 1945-1949	183
9. Op vrije voeten Vriendschap met Weinreb — 1949-1958	213
10. Leraar en vader Gouden jaren en catastrofe — 1958-1967	243
11. Rechtse vrienden Het reactionaire sentiment — 1968-1974	269

12. Thuiskomst	293
Einde van de omzwervingen — 1974-1992	
Epiloog	307
Dankwoord	311
Bibliografie van L.J. Elferink	313
Geraadpleegde bronnen	315
Noten en verantwoording scènes	317
Literatuur	341
Personenregister	345

Proloog

✦ Namaqualand (Zuid-Afrika), 14 juni 1941

Vaste grond! De Zuid-Afrikaan snakt naar adem als een golf de zware rubberboot tegen hem aan smijt. Wild slaat hij met zijn armen in het ijskoude water. Het touw rond zijn middel waaraan de boot zit, trekt strak. Niet terug naar open zee, dat wordt zijn dood. Daar is de grond weer! Hij probeert te gaan staan, maar een golf beukt hem omver.

Hij laat zich meeslepen en concentreert zich op zijn voeten. Weer! Ga staan, niet opgeven nu. Doodsangst en woede kolken omhoog. Door het donker vecht hij zich voet voor voet naar de witte strepen van de branding, met de boot achter zich aan. Als hij ondiep water bereikt, gaat hij op handen en voeten verder. Met zijn laatste kracht trekt hij de zware boot het zand op en laat zich hijgend vallen. Hij is geland.

Nissen had niet overdreven toen hij hem verbood het schip te verlaten. Dat moet hij die rottige kapitein van de *Kyloe* nageven. ‘Uw kansen zijn te klein om de kust te bereiken. Er is nauwelijks zicht. Als u in het water valt, bent u er geweest. Het komt van de zuidpool en zal u verlammen.’ Hij had hem uitgelachen. Hij zou zich dik insmeren met vaseline. Dat was voldoende.

Hij weigerde nog langer te luisteren naar die arrogante klootzak, met wie hij vanaf de eerste dag ruzie had gemaakt. Hoe vaak had hij zich moeten bedwingen om hem niet knock-out te slaan. Toen het schip was vertrokken uit Bretagne, had Nissen zijn koersaanwijzingen glashard genegeerd. Hij had zo snel mogelijk koers willen zetten naar deze kust, maar Nissen dacht daar anders over. In plaats daarvan hadden ze wekenlang over de ruwe oceaan gezworven, ver weg van enig vasteland – zo bang was die lafbek dat de geallieerden hem op het spoor zouden komen.

Bij de oversteek van de Atlantische Oceaan vanaf Zuid-Amerika was het weer zo slecht geworden dat hij er bijna in was gebleven. De zeeziekte kwam elke keer weer opzetten. Eerst langzaam, steeds harder, totdat hij bij elke slingering van het zeilschip uit elkaar getrokken werd. Nissen en zijn bemanning hadden respect voor zijn vuisten, maar lachten hem uit zodra hij in zijn hut bleef. Hij zag het aan hun verholen grijns wanneer hij zich even liet zien.

Hij verdroeg het niet langer. Toen Nissen vandaag gemeld had dat ze het vasteland van Zuid-Afrika genaderd waren, wist hij het zeker: hij ging de leiding overnemen. Hij had bevolen alles in gereedheid te brengen. Die nacht zou hij het schip verlaten en de overtocht wagen. Nissen had geprotesteerd, dit

was niet volgens de afspraken met de Abwehr.* Maar die klootzak had niets te zeggen over de operatie.

Dat hij zich niet aan de orders uit Berlijn hield, kon hem niets schelen. Hij zou dat later wel uitleggen. Dat hij niet op de afgesproken plaats aan land kwam, was zijn zaak. Ook Dorner ging niet met hem mee. Die Fransman die alles van zenders weet maar geen woord Engels of Afrikaans spreekt, zou bij een eerste contact direct tegen de lamp lopen. Hij zou zelf wel contact leggen met die Tom, de geheim agent van de Abwehr. Hij had zich een foto van de Nederlander moeten inprenten: een blond ventje met een brilletje. Geen sportman, zoals hij. Zijn echte naam kende hij ook: Elferink.

Vol ongeduld had hij het moment afgewacht waarop hij het schip kon verlaten. Terwijl de bemanning de rubberboot met de lading in orde maakte, had hij zich dik ingesmeerd met vaseline. Daarna had hij een kort broekje aangetrokken, met een shirt. Zijn voeten staken in zeilschoenen. Op zijn lijf droeg hij zijn pistool en een dolk. Hij stond strak van de spanning, net als voor een wedstrijd. Door het duister kon hij in de verte net de zwarte streep zien waar zijn vaderland lag. Zes kilometer, dat moest te doen zijn. Toen het zover was had hij het dikke touw dat aan de rubberboot vastzat om zijn middel gebonden. Omdat er geen ruimte over was in de boot, was hij op de lading gaan zitten. Daarna had hij opdracht gegeven de boot te water te laten. Een laatste keer had hij Nissen in de ogen gekeken. 'Heil Hitler! Leve de Vierkleur!' had hij gebruld, terwijl de boot op de dansende golven werd neergelaten.

Lang kon hij niet genieten van zijn overwinning. Toen de rubberboot de golven raakte begon een nieuw gevecht. Wat vanaf dek een redelijk kalme zee had geleken, zag er nu heel anders uit. De eerste golf gooide de boot volledig uit balans en hij moest alles doen om te voorkomen dat die omging. De golven kwamen snel na elkaar en tilden de boot hoog op. Ondertussen probeerde hij vaart te maken met zijn peddels. De *Kyloe* voer direct weg.

Hoe lang hij tegen de golven vecht weet hij niet. De eerste ijskoude golf had hem de adem benomen. Daarna was het alleen maar vechten geweest om de boot in balans te houden en de peddels te gebruiken. Doodsangst had hij gevoeld toen hij het donderende geluid hoorde van op de rotsen brekende golven. Weg hier, weg! Over zijn schouder had hij witte strepen gezien van vlak brekende golven. Daar moest hij heen! Het was goed gegaan totdat een golf hem van de lading had geslingerd. De ijskoude zee trok hem naar beneden. En toen had hij kort vaste grond gevoeld. Daarna was hij meegesleurd en was de boot tegen hem aan gesmeten. Terwijl het water

* Duitse militaire inlichtingendienst

zich terugtrok om opnieuw kracht te verzamelen en het touw met de boot in zijn middel sneed, had hij weer vaste grond gevoeld. Hij had het gered.

Hij klauwt in het rulle zand. Zijn vaderland! Wat is het koud. Moeizaam komt hij overeind. Alles doet pijn, maar een man als hij staat op. Altijd. Uit de boot komen een zware koffer en een tas met eerste levensbehoeften. Hij trekt droge kleren aan. Van de drie flesjes water voor zijn tocht door de woestijn, is er een kapot. Hij drinkt er een leeg. Daarna snijdt hij de boot in stukken, breekt de peddels doormidden en begraaft alles buiten het bereik van de golven. Niemand zal weten dat hij geland is. Operatie Weissdorn is begonnen.

1. In de ban van de klassieken

Een groot talent met ambitie

1910-1935

Kennis is macht – Francis Bacon

Maandag 20 oktober 1930 is het feest in Amsterdam.¹ De orthodox-protestantse Vrije Universiteit (VU) bestaat vijftig jaar en dat wordt groots gevierd. Uit het hele land zijn leden van de intellectuele en politieke elite naar Amsterdam afgereisd. Het Concertgebouw zit stampvol chique genodigden. Voor nieuwsgierigen en belangstellenden is de Keizersgrachtkerk opengesteld om daar het verloop van de plechtigheden in het Concertgebouw te volgen via een radiografische verbinding. Het loopt storm, schrijft een verslaggever in *De Heraut*, het voornaamste kerkblad van gereformeerde kerken in Nederland:

‘De Keizersgrachtkerk, de “Kathedraal” der Gereformeerden, welke reeds zoo menigmaal getuige is geweest van belangrijke gebeurtenissen in Gereformeerden kring, was reeds vóór voor het aanvangsuur tot de laatste plaats bezet.’

Deze mensen wacht echter een teleurstelling, want de techniek laat het afweten. ‘Helaas waren de toespraken slecht te verstaan, waarom velen het kerkgebouw verlieten’, rapporteert de verslaggever.²

Een jaar eerder heeft de Vrije Universiteit per faculteit een prijsvraag (‘een wetenschappelijke wedstrijd’) uitgeschreven om het aanstaande jubileum te vieren. Elke winnaar krijgt een gouden medaille of, als iemand dat liever heeft, 400 gulden. Studenten van andere universiteiten en ook personen die niet gestudeerd hebben, kunnen ‘zich in het strijdperk wagen en dingen om den ereprijs’.

De opdracht van de Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte luidt te komen tot ‘eene beschrijving en verklaring van Augustinus’ opvatting en beoordeling van het volkskarakter en de cultuur der Romeinen in *De civitate Dei I-V*’. De Vrije Universiteit beschouwt de kerkvader, theoloog en filosoof Augustinus van Hippo (354-430) als een van de ‘geestelijke voorouders der Universiteit’. Hoe passend om hem op het vijftigjarig jubileum te eren in het jaar waarin het 1500 jaar geleden is dat Augustinus stierf.

Er komen slechts vier inzendingen binnen, die blind beoordeeld worden. Pas nadat de faculteit een inzending bestudeerd heeft en van commentaar

voorzien, valt het besluit of de inzending mee kan dingen. Twee inzendingen zijn onder de maat en de naambriefjes met daarin de naam van de inzenders, worden ongeopend vernietigd. De overgebleven twee inzendingen ontlopen elkaar nauwelijks. Beide inzenders krijgen weliswaar een eervolle vermelding maar geen medaille of geld. De ene inzender is de 'Eerwaarde Zuster Agnes Dicker, doctoranda in de klassieke letteren aan de Keizer-Karel-Universiteit te Nijmegen en lerares aan het R.K. Meisjeslyceum te Rotterdam'. Een jaar later zal Dicker (1899-1993) op haar verhandeling van 241 bladzijden promoveren. De andere mededinger is een negentienjarige student klassieke talen, Lambertus Johan Elferink (1910-1992).

Wat een prestatie voor een eerstejaars student! Wanneer Elferink van de wedstrijd hoort, is hij net begonnen aan zijn studie klassieke talen aan de Gemeente Universiteit van Amsterdam (hierna Universiteit van Amsterdam genoemd). Hij schrijft een verhandeling van 122 bladzijden, die hij op goed geluk instuurt. *De civitate Dei* ('Over de stad van God') van Augustinus telt 22 boeken en is een apologie (verdediging) van het christelijk geloof. Het is door de eeuwen heen vaak vertaald en becommentarieerd. Hoewel de jonge student van huis uit niet christelijk is, besluit hij zich maanden aan deze opdracht te wijden. Hij is niet alleen ambitieus maar ook geboeid door het onderwerp en krijgt alle steun en aanmoediging van zijn docenten. In het voorwoord van zijn inzending bedankt hij een van hen in het bijzonder:

'(...) Prof. dr. G.A.S. Snijder, die door een aanstelling tot wetenschappelijk assistent het mij mogelijk maakte mijn tijd onverdeeld aan Augustinus te wijden, en die mij bovendien toestond des avonds van de schrijfmachine van het archeologisch-historisch instituut gebruik te maken (...).'³

Hij bedankt ook de anonieme hoogleraren van de Vrije Universiteit 'die deze prijsvraag uitschreven, waardoor ik met een vaak – en ten onrechte – verwaarloosd gebied der litteratuur, de patristiek, in aanraking ben gekomen'. Een van hen gaat later een grote rol in zijn leven spelen.

Elferink heeft een uitnodiging ontvangen om in het Concertgebouw de eervolle vermelding in ontvangst te komen nemen. Voor deze feestelijke gelegenheid is het Concertgebouw prachtig aangekleed. Er zijn palmen op het podium van de grote zaal geplaatst en van de gaanderijen zijn zware Perzische tapijten neergelaten. De indeling van de zaal is zo aangepast dat de universitaire en politieke hoogwaardigheidsbekleders in statige optochten hun plaatsen rond het podium kunnen innemen. De verslaggever van *De Heraut* schrijft:

‘Precies half twee weerklinken daverende toejuichingen. De orgelist zet de Athaliamarsch in en de deuren aan de achterzijde worden geopend en de pedel schrijdt naar binnen, openend den officieelen stoet van directeuren, curatoren en hoogleraaren der Vrije Universiteit, gevolgd door de eere-doctoren. Door den middenloop begeven zij zich door de gansche zaal naar het podium.’⁴

Zodra zij hebben plaatsgenomen, opent de pedel een tweede stoet, bestaande uit ministers, de burgemeester van Amsterdam en een aantal wethouders en Eerste en Tweede Kamerleden. Een derde stoet bestaat uit een afvaardiging van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, gevolgd door een lange stoet professoren (‘bijkans allen in toga’) en ‘twintig rectores magnifici van de Zusteruniversiteiten en de Secretarissen van de Senaten’. Een van de eregasten is generaal C.J. Snijders (1852-1939), opperbevelhebber tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Op het programma staat onder meer de uitreiking van een eredoctoraat aan Hendrik Colijn (1869-1944), minister-president in de jaren 1925-1926 en op dat moment fractievoorzitter van de *Anti-Revolutionaire Partij* (ARP) in de Tweede Kamer. Het is een machtig politicus die nog veel van zich zal laten horen. Daarna volgt de plenaire bespreking van de uitslag van de prijsvragen. De beoordelingsrapporten worden voorgelezen, die zijn opgesteld toen de namen van de inzenders nog niet bekend waren. De hoogleraren van de Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte schrijven over Elferink, die inmiddels tweedejaars is: ‘De Faculteit heeft een zeer gunstigen indruk van de wetenschappelijke aanleg van den auteur en van de toewijding, waarmede hij zich in het onderwerp heeft verdiept.’⁵

Na het zingen van het zesde couplet van het Wilhelmus komt het officiële programma ten einde en begeeft het voorname gezelschap zich naar de receptie, waar gelegenheid is de rector magnificus en de eredoctoren te feliciteren. Generaal Snijders richt daar namens de Koninklijke Vereeniging ‘Ons Leger’ het woord tot Colijn, met wie hij tijdens de mobilisatie heeft samengewerkt. Colijn was aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog minister van Oorlog en Marine, maar verliet vlak voor het uitbreken van de oorlog de politiek om tien jaar voor de Bataafse Petroleum Maatschappij te gaan werken, een latere dochter van Koninklijke Shell. Snijders complimenteert de zeventien jaar jongere eredoctor.

‘Ge aarzelt niet om, waar het noodig is, het gewicht van Uw stem invloed te doen oefenen. We bewonderen in U den wakkeren en stoeren kampioen, die stand zal houden op de bres.’⁶

Krijgshaftige taal in een krijgshaftig beeld dat, zo zal later blijken, afkomstig is uit een voorbije wereld.

Voor Elferink – ‘Lambert’ of ‘Bertus’ voor familie en vrienden – moet het een overweldigende ervaring zijn geweest om zich kortstondig te begeven onder de elite van zijn tijd en hun lof te oogsten. Hij is van bescheiden afkomst. Niets in zijn achtergrond verklaart waar hij dat krachtige brein vandaan heeft waarmee hij zoveel indruk heeft gemaakt.

Op 9 juli 1910 is hij in Rotterdam geboren als zoon van de in Zwolle geboren treinmachinist Adriaan Elferink (1880-1944) en de uit Nijeveen (bij Meppel) afkomstige Hilligje Bezoen (1880-1960).⁷ Zijn ouders zijn in 1908 in Lonneker (bij Enschede) getrouwd en vestigen zich in Rotterdam.⁸ Hun eerste kind is een meisje, Henriëtte Jantje, geboren op 19 december 1908, dat helaas al een jaar later overlijdt. Lambertus Johan is hun tweede kind. In 1912 verhuist het gezin naar Amsterdam, waar twee jaar later zijn zusje Henriëtte Johanna (1914-2006) wordt geboren.⁹

Over zijn ouders is weinig bekend. Zijn vader stopt op 45-jarige leeftijd met werken vanwege een traumatische gebeurtenis, mogelijk samenhangend met zijn werk op het spoor. Zijn moeder is de krachtige persoonlijkheid in huis. Elferink heeft geen speciale band met zijn jongere zus, die tegen haar slimme broer opkijkt.¹⁰

Voor de lagere school besluiten Elferinks ouders hun zoon naar de Van den Endeschool aan de Keizersgracht te sturen: een opmerkelijke keuze omdat er genoeg lagere scholen in de buurt zijn.¹¹ Ze wonen dan in een nieuwe kleine woning aan de Spaarndammerstraat, een wijk voor de lagere middenklasse in stadsdeel West. De Van den Endeschool ligt verder weg, maar heeft meer aanzien. Blijkbaar zijn de ouders sociaal ambitieus en hebben plannen voor hun zoon. De jonge Elferink kan het leerprogramma makkelijk aan en stroomt na de lagere school door naar het voorname Stedelijk Gymnasium aan de Weteringschans, vanaf 1927 Barlaeus Gymnasium genoemd. Begin jaren twintig gaan er maar weinig kinderen naar het voortgezet onderwijs, laat staan naar het gymnasium. Wat zal de familie trots zijn geweest.

Elferink blijft in het eerste jaar zitten, maar haalt zijn achterstand vliegensvlug in door in de vijfde klas met goed gevolg staatsexamen te doen. Zijn hoogste score is voor Latijn, direct gevolgd door Grieks, Nederlands en geschiedenis. Stelkunde (algebra) is een echte onvoldoende in een verder goede lijst.¹²

Na het behalen van het staatsexamen heeft hij een paar maanden over voordat zijn studie klassieke talen in het najaar begint. Daarom gaat hij waarschijnlijk in de zomer van 1928 een tijdje varen.

‘Als jongen ben ik, omdat ik de studie “enigszins” vervelend vond, gaan varen. (...)’

En het was mijn nederige taak daar ’s morgens voor dag en dauw in de kombuis met die enorme pappot te manouvreren.¹³

De opmerking over die vervelende studie is niet serieus te nemen, want Elferink houdt van studeren. Hij is buitengewoon leergierig, slim en heeft een brede belangstelling. Vermoedelijk doelt hij op het onderwijs. Later wordt hij zelf leraar met uitgesproken opvattingen over hoe je goed les moet geven. Leerlingen gaan zich nu eenmaal snel vervelen. Waarschijnlijk put hij uit eigen ervaring.

Zijn beslissing om een paar maanden te gaan varen – hij zit dan rond zijn achttiende – is interessant. Op zoek naar avontuur is hij niet bang zijn handen uit de mouwen te steken. Misschien heeft hij zijn inspiratie gevonden in de *Odyssee* van de Griekse schrijver Homerus (ca. 800-750 v.Chr.), een heldendicht dat ongetwijfeld in de lessen Grieks aan bod is gekomen. Het gaat over de omzwervingen van de held Odysseus die met zijn mannen jarenlang op zee rondzwerft op weg naar huis en van alles beleeft.

Het schip waarop Elferink aanmonstert, is de *Simon Bolivar*.¹⁴ Later in zijn leven zal hij af en toe schrijven over ontzaglijk grote pappotten en vloeken uitbrakende kapiteins, wat de indruk wekt dat hij onder meer in de kombuis heeft gewerkt. Hij is een paar extra handjes helemaal onderaan de ladder.

‘Aangezien een verwend gymnasiast van toeten noch blazen weet op een schip waren mijn werkzaamheden – ofschoon uiterst vermoeiend – toch uiterst eenvoudig. Ik liep rond in een roodgestreept jasje en was zoiets als een duvelstoejager.’¹⁵

De *Simon Bolivar* is een gloednieuw passagierschip, in 1927 gebouwd in Rotterdam. Deze oceaanstomer vaart vooral op het Caraïbisch gebied en Zuid-Amerika en is eigendom van de Koninklijke Nederlandsche Stoomboot-Maatschappij in Amsterdam. De proefvaart van het nieuwe stoomschip heeft in maart 1927 veel publiciteit gekregen. Als je daar als jonge jongen een tijdje op kunt werken, zie je nog eens wat van de wereld. Met dit schip loopt het overigens slecht af. Aan het begin van de Tweede Wereldoorlog, op 17 november 1939, vertrekt het uit Amsterdam, richting Caraïben. Een

dag later vaart het voor de Engelse kust op twee magnetische mijnen, die daar de vorige nacht door een Duitse torpedojager zijn achtergelaten. De *Simon Bolivar* zinkt rechtstandig naar de bodem; 59 passagiers en 21 bemanningsleden komen om. Onder de passagiers zijn veel Joodse gezinnen die voor het dreigend oorlogsgeweld zijn uitgeweken.

Het begin van het studiejaar in 1928 betekent het einde van Elferinks avonturen op zee. Nu is het tijd voor de klassieken en serieuze hoofdarbeid. De eerste uitdaging dient zich al snel aan in de vorm van de prijsvraag van de Vrije Universiteit. Elferink grijpt die met beide handen aan. Zijn docenten zien al snel dat deze ambitieuze jongeman veel in zijn mars heeft en steunen hem waar ze kunnen. Hij maakt de belofte waar en krijgt een eervolle vermelding. Dit blijft niet onopgemerkt.

✦ Amsterdam, 17 februari 1931

Met een zucht stapt Elferink naar buiten. De nieuwe portiekwoning waar hij met zijn ouders en zus is komen wonen, benauwt hem. Het is zo vol met zijn vieren. Hij is het thuis wonen zat, maar op kamers gaan is gewoon te duur. Zijn kamertje thuis is een soort cel, met net genoeg ruimte voor een bed en een tafeltje. Studeren doet hij in de universiteitsbibliotheek in het centrum.

Toch is het fijn wonen in deze nieuwe Rivierenbuurt. De grote woonblokken zijn mooi. Hij wordt gefascineerd door sommige ramen, net ogen die welwillend op hem neerkijken. Heel anders dan de benauwde volksbuurt waar hij een jaar geleden nog woonde. Deze moderne buurt ligt aan de rand van de stad. Als je de hoek omloopt kijk je uit over de sportvelden, met daarachter de polder. Over de weilanden waait de geur van het land je tegemoet.

Over de plankieren loopt hij de Niersstraat uit en bereidt zich voor op zijn dagelijkse confrontatie met het zand. Kruispunten zijn zandvlaktes waar de wind vrij spel heeft. Er zijn nog nauwelijks stoepen. Met een auto of fiets kun je hier niets beginnen. Als je geluk hebt zijn er loopplanken gelegd en kun je een beetje vaart maken. Als het waait knarst het zand tussen je tanden. Als het regent veranderen de straten in moddervlaktes. Er zijn nog geen bomen en struiken geplant.

De ochtend is koud en helder. Hij schikt het stapeltje boeken onder zijn arm. Zo kan iedereen zien dat hij student is en tot de geleerde stand behoort. Vandaag gaat hij weer vele kilometers door de stad afleggen. Eerst naar het Archeologisch-Historisch Instituut aan de Weesperzijde, daarna door naar

het Instituut voor Klassieke Talen in het centrum. Je moet bewegen als je een studieuus leven leidt. De klassieken waren er al van overtuigd dat het belangrijk is het lichaam te trainen en te ontwikkelen. *Mens sana in corpore sano!* ‘Een gezonde geest in een gezond lichaam.’ Deze uitspraak van de Romeinse dichter Juvenalis haalt hij vaak aan. Hij wandelt graag en ver – en spaart zo ook de kosten van de tram uit.

Elferink stapt flink door. Als hij de hoek naar de Waalstraat omslaat ruikt hij de geur van versgebakken brood. Hoewel hij ontbeten heeft loopt het water hem in de mond. Er is alweer een nieuwe bakker bij gekomen. In de buurt vestigen zich steeds meer Joodse middenstanders. Dat levert thuis veel gemopper op. Zijn ouders hebben het niet op de Joden. Hem kan het niets schelen. Die bakkers maken heerlijk brood.

Rechts ziet hij het silhouet van De Wolkenkrabber verschijnen. Als het gebouw klaar is, telt het twaalf verdiepingen. Twaalf verdiepingen! De woningen krijgen centrale verwarming en warm water met een temperatuur van 70 graden. Voor de verwarming wordt olie gebruikt in plaats van die smerige kolen. Dat lijkt hem wel wat. Als hij nu 's avonds in bed stapt, is het steenkoud. Wat haat hij de kou en de boerse paardendekens waarmee hij zichzelf warm moet zien te krijgen. Hij wil later een eigen huis met centrale verwarming en warm water. En een bibliotheek natuurlijk, met planken vol boeken tot aan het plafond en een schrijftafel bij het raam. En een borstbeeld van Homerus, zijn held. Een plek om je in terug te trekken of goed gezelschap te ontvangen om te debatteren, onder het genot van een sigaar en een goed glas. Het is een van zijn liefste fantasieën.

Maar de realiteit is anders. Zijn ouders moeten rondkomen van het spoorwegpensioen van zijn vader. Dat is geen vetpot. De nieuwe woning hebben ze dan ook ingericht met het oude meubilair. De oude vloerkleden en gordijnen, het boekenkastje, de eettafel met de bijpassende stoelen, de bank met de gehaakte spreij en de geborduurde kussens van zijn moeder, de salontafel en de wiebelige fauteuils – al die troep is meegekomen. Zelfs de muffige geur is terug. Het herinneringsbord 1813-1913, dat het honderdjarig bestaan van de Nederlandse onafhankelijkheid memoreert na de bevrijding van de Franse bezetter, hangt ook weer op de vaste plek boven het dressoir. De trouwfoto staat op het dressoir zelf: twee jonge mensen uit het oosten van het land, klaar om iets van het leven te maken. Je hoort nog steeds dat ze niet van hier zijn.

Het duurt nog even voordat hij rechtdoor kan lopen, voorbij de Wolkenkrabber, naar de nieuwe brug over de Amstel. Die brug is bijna klaar en wordt heel mooi, de grootste brug van Amsterdam, met aan weerszijden van het

water brede wandelboulevards en boothuizen voor de watersportliefhebbers. Er komt ook een paviljoen. Het lijkt hem heerlijk om de zomeravonden straks aan het water door te brengen. Nu moet hij nog over de oude brug. Die voldoet al lang niet meer, want er komen steeds meer auto's in de stad. De oude brug kan de toestroom niet meer aan. Er zijn steeds vaker opstoppen en aanrijdingen, want er zijn veel fietsers en kooplui met handkarren en paard en wagen die de brug ook gebruiken. Dat leidt tot veel heibel. Hij zal blij zijn als die nieuwe brug opengaat.

Op het instituut heeft hij een afspraak met professor Snijder, hoogleraar in de klassieke archeologie. Toen hij begon aan zijn studie klassieke talen, heeft de jonge professor zijn talent direct opgemerkt en hem gevraagd zijn assistent te worden. Zijn medestudenten keken er behoorlijk van op. Hij lacht zachtjes bij de herinnering aan hun verbouwvereerde gezichten toen hij het grote nieuws vertelde. Vijf leerlingen van zijn gymnasium zijn ook klassieke talen gaan studeren, zoals Henriëtte Boas. Zij schepte altijd op dat zij de beste van de klas was. Maar wat wil je, met een vader die leraar klassieke talen is. Zij kan altijd bij hem terecht als ze iets niet weet. Hij niet. Zijn vader heeft alleen verstand van trainen. Maar dat assistentschap, dat was mooi voor hem!

Professor Snijder verwacht veel van hem. Hij is vast van plan om die verwachtingen te overtreffen. Het assistentschap is een geweldige kans, want hij krijgt voor het eerst salaris. Bovendien gaan er nu deuren voor hem open die voor zijn medestudenten gesloten blijven. Van deze toegang tot een nieuwe wereld gaat hij goed gebruikmaken.

De Amsterdamse Rivierenbuurt is onderdeel van het Plan Zuid van architect Berlage, dat in 1917 door de Amsterdamse gemeenteraad is aangenomen.¹⁶ Samen met de Apollobuurt en de Stadionbuurt moet deze moderne wijk voorzien in een stadsuitbreiding om de woningnood te lenigen. In de periode 1917-1925 ontwerpen architecten van de Amsterdamse School grote bouwblokken, die ondanks hun monumentaliteit licht en hoog ogen. Kenmerkend zijn gevelversieringen in rode baksteen of natuursteen, fraai vormgegeven raampartijen, ritmisch geplaatste balkons en torentjes en andere speelse details. Stadsbeeldhouwer Hildo Krop brengt her en der artistieke accenten op de bouwblokken aan en in de openbare ruimte. De wijk wordt doorkruist door brede lanen voor een toekomst met veel meer verkeer. Er is veel ruimte voor groen.

De Rivierenbuurt is bedoeld voor de middenklasse. Veel Joden vestigen zich hier en vanaf 1933 komen er ook veel Joodse vluchtelingen uit Duitsland

binnen. In 1940 wonen er 17.000 Joden. Na de oorlog komen er 13.000 niet terug.¹⁷ Onder hen is Anne Frank, die met haar familie gevlucht is uit Frankfurt en van 1933 tot 1942 aan het Merwedeplein woont.

Aan dit plein ligt ook De Wolkenkrabber uit 1932, een sensatie in zijn tijd. Wanneer die af is, stromen bezoekers van heinde en verre toe om het 'Twaalfverdiepingenhuis', zoals het ook genoemd wordt, met eigen ogen te zien. In het begin kunnen er nauwelijks huurders voor gevonden worden, omdat niemand zo hoog durft te wonen. De Wolkenkrabber valt nu in het niet bij de torens van de Zuidas, vlak bij de Rivierenbuurt, en de woningen zijn onbetaalbaar geworden voor de middenklasse. De Berlagebrug over de Amstel wordt eveneens in 1932 geopend en zorgt voor verlichting in de verkeersdrukte.

Elferink is een echte wandelaar. Op het gymnasium heeft hij in het bestuur van de honkbalvereniging gezeten, maar veel verder zullen zijn sportieve inspanningen wel niet zijn gegaan.¹⁸ Waarschijnlijk vanwege zijn slechte ogen, want hij draagt een brilletje. Hij wordt om die reden afgekeurd voor militaire dienst. Op 1 mei 1929 besluit de Keuringsraad dat de 1,73 meter lange Lambertus Johan Elferink 'voorgoed ongeschikt' is. 'Niet voor inlijving aangewezen' wordt er achter zijn naam gestempeld in het militieregister.¹⁹

Hoewel de paden van Elferink en de Joodse Henriëtte Boas (1911-2001) elkaar regelmatig kruisen, trekken ze niet samen op.²⁰ Waarschijnlijk zien ze elkaar als concurrenten. Henriëtte is de dochter van de classicus Marcus Boas (1879-1942). Marcus is de eerste student in de familie en kiest voor klassieke talen aan de Universiteit van Amsterdam. Als hij 26 is promoveert hij cum laude. Daarna studeert hij nog twee jaar met een stipendium in Rome en Bonn. Wanneer hij terugkeert in Nederland heeft hij moeite om als leraar aan het werk te komen en te blijven. Na enkele jaren vestigt hij zich als opleider Latijn en Grieks aan huis, waar hij met name jongens voorbereidt op het staatsexamen. Deze kamergeleerde werkt dag en nacht en publiceert ook nog eens honderden artikelen in zijn vakgebied en daarbuiten. Henriëtte adoreert hem en treedt in zijn voetsporen.

Elferink wordt geen lid van een studentenvereniging, zoals het Amsterdamse Studenten Corps (ASC). Waarschijnlijk zijn de kosten van het lidmaatschap te hoog geweest. Wanneer Elferink Snijders assistent wordt, gaat hij er financieel enorm op vooruit. Zijn eerste studiejaar moet hij nog 400 gulden lenen van de Vereniging Algemeen Studiefonds om rond te komen. Met het assistentschap is dat nog maar 100 gulden.²¹

Het Archeologisch-Historisch Instituut bestaat nog maar net. Het is in 1929 opgericht op initiatief van Geerto (G.A.S.) Snijder (1896-1992) en de hoogleraar oude geschiedenis David Cohen (1882-1967).²² Hoewel Cohen ouder is en langer aan de Universiteit van Amsterdam verbonden is, wordt de energieke Snijder gekozen tot directeur. Hij is enthousiast en betrokken, en een uitstekend docent. Zijn sportieve gestalte is overal en hij is heel toegankelijk – een enorm verschil met de andere hoogleraren. De studenten lopen dan ook met hem weg. Een van hen drukt het na de oorlog als volgt uit: ‘Prof. Snijder was een briljant docent en werd op handen gedragen.’²³

Als diens assistent leert Elferink Snijder steeds beter kennen. De jonge hoogleraar is niet alleen erudiet en altijd op de hoogte van de laatste ontwikkelingen in het vak, maar ook een uitstekend zakenman. Dat zie je aan de manier waarop hij het instituut leidt: hij krijgt veel voor elkaar. Snijder is druk bezig het nieuwe instituut op te tuigen. Het heeft nog geen eigen bibliotheek en evenmin een archeologische collectie voor onderwijs en onderzoek. Hij gaat direct aan het werk om beide binnen te halen.²⁴

Die bibliotheek heeft hij al in het vizier: die van voormalig hoogleraar Jan Six (1857-1926). Tot zijn dood is Six hoogleraar kunstgeschiedenis geweest aan de Universiteit van Amsterdam. Hij was een vermogend man met een eigen bibliotheek en archeologische collectie. De studenten kwamen bij hem aan huis voor college. Na zijn dood kan de universiteit niet langer gebruikmaken van bibliotheek en collectie. Snijder besluit geld te regelen om die over te kopen. Hij weet al wie hij daarvoor moet hebben.

Hij benadert de bankier Jan Lodewijk Pierson (1854-1944). Hij is de zoon van Allard Pierson, die de eerste hoogleraar kunstgeschiedenis was van de Universiteit van Amsterdam. Six is zijn opvolger. Snijder weet de zoon ervan te overtuigen dat het financieel steunen van het nieuwe Archeologisch-Historisch Instituut een goede zaak is. Daartoe wordt de *Allard Pierson Stichting* in het leven geroepen. Jan Lodewijk Pierson en Snijder vormen het bestuur. Pierson doneert vervolgens een voor die tijd astronomisch bedrag aan de stichting: 248.000 gulden. Met zoveel middelen kan Snijder de volgende stap nemen. Hij benadert de erfgenamen van Six met het verzoek om de bibliotheek voor een schappelijke prijs over te nemen. Die zijn zeer genegen. Zo koopt Snijder de bibliotheek aan voor het instituut.

De gemeente helpt ondertussen ook mee en stelt ruimte ter beschikking in een monumentaal pand aan de Weesperzijde. De instituten van de Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte resideren van oudsher in het centrum van de stad, op het adres Oudemanhuispoort 4, kortweg ‘de Poort’. Met deze verhuizing naar een nieuw adres krijgt Snijders instituut een air van zelfstandigheid.

Hoogleraar G.A.S. Snijder in zijn werkkamer op het Archeologisch-Historisch Instituut.
(Collectie Stadsarchief Amsterdam)

Ondertussen begint Snijder aan de vorming van een archeologische collectie. Hij beschikt nog steeds over ruime financiële middelen uit de Allard Pierson Stichting en doet her en der aankopen op de kunstmarkt. Totdat hij een beter idee krijgt. Ook nu weer is het een bankier die hem helpt zijn plannen te realiseren. Bovendien spelen de economische omstandigheden hem in de kaart.

Begin jaren dertig heeft de crisis in Wall Street van 1929 Nederland bereikt en is de economie in een diepe recessie geraakt. Niet alleen gewone burgers komen in de problemen; ook een Haagse bankier met een grote interesse in de klassieke oudheid. Constant Willem Lunsingh Scheurleer (1881-1941) is veel meer dan een gepassioneerd amateurarcheoloog met een grote portemonnee.

Hij verwerft twee eredoctoraten, een van de technische hogeschool in Danzig (1925) en een jaar later van de Universiteit van Amsterdam. Zijn promotor is Six. Al vroeg begint de bankier een bijzondere collectie archeologische vondsten aan te leggen. Hij is er zo trots op dat hij daarvoor in 1924 een museum laat bouwen. Het ligt achter het Vredespaleis in Den Haag, dat in 1913 geopend is. Zijn museum bevat vooral oud-Griekse en Egyptische vondsten. Daarnaast exposeert hij in een ander museum een grote collectie antieke muziekinstrumenten. Rond 1930 komt zijn bank echter in zwaar weer, en wel zo erg dat die in 1932 failliet gaat. De bankier heeft opeens hard geld nodig, maar waar haalt hij dat vandaan?

Lunsingh Scheurleer weigert zijn musea en collecties te gelde te maken om zijn financiële nood te lenigen en richt daartoe het *Comité tot Behoud der Musea Scheurleer* op. Snijder meldt zich direct aan als bestuurslid. Al snel maakt hij zijn interesse voor de archeologische collectie kenbaar en doet een voorstel tot overname. Als bestuurslid van de Allard Pierson Stichting beschikt hij over voldoende financiële middelen. Scheurleer houdt hem eerst af. Hij verwacht net als de regering dat de recessie vanzelf zal aflopen. Maar dat is niet het geval. Terwijl Snijder geduldig wacht, blijft Scheurleers financiële positie onverminderd precair, zodat hij uiteindelijk wel afstand moet doen van zijn geliefde collectie. Snijder toont zich een sluwe manipulator en harde onderhandelaar. Zo valt de collectie-Lunsingh Scheurleer uiteindelijk voor een relatief gering bedrag in zijn handen.

De gemeente Amsterdam reageert verheugd en stelt in 1934 een oud schoolgebouw ter beschikking voor expositie van de aangekochte collectie. Dit krijgt de naam 'Allard Pierson Museum, Archeologisch Museum der Universiteit van Amsterdam'. Snijder wordt de directeur. Zijn instituut heeft nu ook een eigen studiecollectie. En niet de minste. De collectie-Lunsingh Scheurleer vormt de basis van het Allard Pierson Museum, nu gevestigd in het pand van de voormalige Nederlandsche Bank vlak bij het Rokin. Het is toonaangevend in de internationale wereld van de klassieke archeologie.

Na zijn faillissement zal Lunsingh Scheurleer zijn hart volgen en richt hij zich volledig op de archeologie. In 1933 wordt hij docent aan de Universiteit Leiden en in 1936 bijzonder hoogleraar Griekse archeologie. Hij schrijft de eerste catalogus van het Allard Pierson Museum, die in 1936 uitkomt en waar Elferink ook betrokken bij is.

Als Snijders assistent is het Elferinks taak de archeologische voorwerpen uit de collectie-Lunsingh Scheurleer te beschrijven. Na de oorlog zegt Snijder over hem: 'Hij muntte uit door een helder verstand en een grote werkkraft en in verband met zijn moeilijke omstandigheden stelde ik hem aan tot assistent.'²⁵ Daarnaast gaat Elferink helpen het eerste Allard

Pierson Museum op te bouwen. Dat is ondergebracht in een voormalige meisjesschool aan de Sarphatistraat die geteisterd wordt door vocht en tocht. Geen ideale plek voor een museale collectie. Het museum kampt ook nog eens met een muizenplaag.²⁶ Om een eind aan de overlast te maken zet de beheerder een stel 'gretige katten' in. Die maken korte metten met de muizen, maar vrolijk kort daarop het sombere pand op met nestjes vol schattige poesjes.

✦ Amsterdam, 5 april 1933

Tevreden schuift Elferink aan de lange tafel. In de werkkamer staan de kunstvoorwerpen opgesteld die Snijder de laatste tijd voor het instituut heeft aangekocht. Deze middag ziet hij ze voor het eerst. Hij verheugt zich erop, want Snijder heeft verteld dat hij een mooie oud-Griekse lekyth heeft aangeschaft. Wat een voorrecht om zo'n oude oliekruid in zijn handen te nemen, het gewicht ervan te voelen en zijn vingers over het gladde oppervlak met de versieringen te laten gaan. Alleen, in de stilte van de werkkamer.

Een klop op de deur. Voordat hij iets kan zeggen, zwaait die open en stapt een kleine vrouw binnen. Het is Annie Zadoks-Josephus Jitta, die bij Snijder is gepromoveerd. Ze is zes jaar ouder, Joods, en getrouwd met een advocaat van wie ze een kind heeft. In de jaren twintig heeft ze in Berlijn gestudeerd. Daar heeft ze niet alleen maar musea bezocht, volgens de geruchten. Er viel immers veel meer te beleven voor een wilde dame zoals zij. Na de geboorte van haar zoontje heeft ze een tijdje in Rome onderzoek gedaan. Ze kon de nieuwe leider Mussolini wel waarderen, werd gezegd.

'Ik kom de laatste aanschaf bekijken', zegt ze gedecideerd. 'Professor Snijder zei dat je hier zou zijn.'

Het irriteert hem dat zij zomaar binnenloopt. Ze zet haar tas op tafel, schuift zijn spullen aan de kant en gaat zitten.

'Waar staat alles?' zegt ze. 'Heb je de beschrijvingen al gemaakt? Die wil ik zien. En een glas water graag.'

Hij kijkt haar verbluft aan. Denkt ze werkelijk dat ze hem zo kan commanderen?

'Die beschrijvingen heb ik nog niet gemaakt', zegt hij koel.

'Hoezo niet? Daar heb je toch alle tijd voor in dit fijne baantje?'

Hij hoort de minachting in haar stem. Die Jodin. Wat denkt ze wel?

Een uitzonderlijk talent, toegang tot de voornaamste
kringen en een mooie carrière binnen handbereik.
En toch loopt het anders...

In de roerige twintigste eeuw leidt Lambertus Elferink (1910-1992) een avontuurlijk leven. Als student in het benarde vooroorlogse Amsterdam en het zinderende Berlijn van Hitler wordt hij omringd door verleidingen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werkt hij als Duits spion in Zuid-Afrika en Lissabon, tot de Britse geheime dienst hem in 1943 in de val lokt. Na de bevrijding raakt hij in de Scheveningse gevangenis bevriend met de Joodse Friedrich Weinreb, die ook een besmet oorlogsverleden heeft. In 1949 keert Elferink geruisloos terug in de samenleving als leraar klassieke talen in Den Haag. Langzaam begint de lokroep van radicaal-rechts opnieuw te klinken.

Met een combinatie van gedegen historisch onderzoek en fictieve scènes onderzoekt dit boek het leven van een eigenzinnige classicus met een geheim. Een verontrustende parallel met de actualiteit dringt zich op.

Arnold Carmiggelt studeerde geschiedenis en culturele prehistorie aan de Rijksuniversiteit Groningen. In 2019 promoveerde hij op een biografie van de archeoloog Assien Bohmers, getiteld *Geheimzinnigheid is zijn fort*. Vanaf 2009 is hij hoofd van Archeologie Rotterdam (BOOR).

Marieke Keur studeerde Engelse taal- en letterkunde aan de Rijksuniversiteit Groningen en Durham University. Als redacteur en tekstschrijver heeft zij gewerkt in de politiek, zorg en ICT.

